

PDF hosted at the Radboud Repository of the Radboud University Nijmegen

The following full text is a publisher's version.

For additional information about this publication click this link.

<http://hdl.handle.net/2066/104984>

Please be advised that this information was generated on 2019-03-26 and may be subject to change.

Inleiding

In 1998 gaan aan de Katholieke Universiteit Nijmegen, op initiatief van het College van Bestuur, vijf nieuwe 'onderzoekszwaartepunten' van start: vijf interdisciplinaire programma's die het onderzoeksprofiel van de instelling moeten versterken. Een van deze vijf onderzoeksprogramma's draagt de titel 'Christelijk Cultureel Erfgoed' (CCE). In dit programma participeren onderzoekers van de faculteiten Letteren, Theologie en Filosofie en van het Titus Brandsma Instituut. Gedurende de eerste jaren richt het onderzoek van 'Christelijk Cultureel Erfgoed' zich op het thema 'Vorming tot christen', een thema dat benaderd wordt vanuit de gezichtshoeken van de opvoeding, de beleving en de verbeelding.

Nadat al eerder meer specialistische studiedagen en congressen hebben plaatsgevonden in het kader van dit programma, presenteert 'Christelijk Cultureel Erfgoed' zich op 23 mei 2001 aan het bredere publiek met een wetenschappelijk symposium over historische aspecten van de verhouding tussen geloof en wetenschap. De voor u liggende bundel vormt de neerslag van dit symposium. De bundel beoogt, net als het symposium, historische verdieping te geven aan een discussie die ook vandaag de dag gemoederen nog volop bezighoudt.

Al in de Schrift zijn er twee diametraal tegenover elkaar staande opvattingen te vinden over de verhouding tussen geloof en wetenschap. De ene wordt onder woorden gebracht in Psalm 103, waarin de sterren en de maan, de bergen en de rivieren, de dieren die de aarde bevolken, het graan dat de mensen tot voedsel gegeven is, ja alles wat bestaat, bejubeld wordt als het werk van Gods handen: 'Ongeteld zijn uw werken, o Heer, Gij schiep ze alle met wijsheid. Van uw rijkdom vervuld is de aarde' (Ps. 103:24). In die opvatting kan er geen tegenstelling bestaan tussen geloof en wetenschap. Wat in de bijbel over God wordt geopenbaard, wordt bevestigd en aangevuld door de kennis die mensen hebben van de wereld. Hoe groter die kennis is, des te dieper zal de bewondering worden voor Gods majesteit en macht. De kerkvader Augustinus meende dat juist het feit dat in de wereld alles geordend was in maat, getal en gewicht (Wijsheid 11:21), en dus object van wetenschappelijk onderzoek kon zijn, het beste bewijs was dat God de wereld geschapen had. Kunstenaars verbeeldden die overtuiging dat de rationaliteit van de wereld het beste bewijs was voor Gods bestaan en wijsheid door God de

Schepper af te beelden als een oude man die met behulp van een passer de wereld aan het opmeten is, zoals Kees Veelenturf in zijn bijdrage beschrijft. Evenals de kerkvaders waren ook de grote middeleeuwse theologen er diep van overtuigd dat de wereld waarin zij leefden de beste van alle mogelijke werelden was en dus een getrouwe afspiegeling van Gods geest. Voor hen waren wetenschap en geloof twee kanten van dezelfde medaille. Waar de wetenschap tekortschoot, kwam het geloof te hulp en anderzijds kon het geloof verdiept worden met wetenschappelijke methodes, maar die twee konden elkaar nooit tegenspreken, alleen maar aanvullen, zoals Peter Raedts in zijn bijdrage demonstreert.

Maar in de late Middeleeuwen sloeg dat optimisme om in pessimisme, zeker toen Europa in de jaren 1347-1350 getroffen werd door de verschrikkelijke ramp van de Zwarte Dood, die een onvoorstelbaar groot deel van de bevolking wegvaagde. Zat de wereld dan toch niet zo redelijk in elkaar als voorgaande generaties gedacht hadden en waren Gods wegen misschien duisterder dan men had aangenomen? In die situatie herinnerden christenen zich weer dat in de bijbel niet alleen maar de schepping verheerlijkt wordt, maar dat er ook gesproken wordt over onbegrijpelijke dingen als het lijden van de rechtvaardige Job. En dat ook de apostel Paulus had gesproken over een radicale tegenstelling tussen de ratio van de wereld en die van God: 'wij verkondigen een gekruisigde Christus, voor de joden een aanstoot, voor de heidenen een dwaasheid, maar voor hen die geroepen zijn, joden zowel als heidenen, is Hij Gods kracht en Gods wijsheid. Want de dwaasheid van God is wijzer dan de mensen, en de zwakheid van God is sterker dan de mensen' (1 Kor.1:23-24). Hier zijn kennis en geloof elkaars tegengestelden en is er geen verzoening tussen beide mogelijk. Die veel somberder traditie was in de latere kerk ook wel voortgezet, onder meer door de kerkvader Tertullianus, die gesproken had over de onoverbrugbare tegenstelling tussen Athene en Jeruzalem - een beeld dat de titel leverde voor de bijdrage van Peter Nissen - en die de niet-christenen de uitdagende slogan in het gezicht geslingerd had: 'Ik geloof omdat het dwaas is'. Maar zij had minder voet aan de grond gekregen door de overweldigende triomf van het christendom in de late Oudheid en in de Middeleeuwen, een triomf die er veeleer op leek te wijzen dat Gods bedoelingen en die van de mens naadloos op elkaar aansloten.

Toen de twijfel echter eenmaal gezaaid was, ging die niet meer weg. De laatmiddeleeuwse theologen begonnen geloof en rede streng van elkaar te onderscheiden en waarschuwden tegen ijdele nieuwsgierigheid, zoals Peter Nissen in zijn bijdrage uiteenzet. De hervormers van de zestiende eeuw meenden dat de mens veel te diep in zonde was wegge-

zakt om met het licht van de rede iets over God te weten te komen. Alleen het geloof, gepreikt door het woord van de Schrift, kon de mens weer met God in contact brengen. Ook een katholiek als Pascal meende dat het hart zijn redenen heeft die de rede niet kent. De astronomische ontdekkingen van Copernicus, Kepler en Galilei maakten de twijfel nog groter. De wetenschap leek iets heel anders te zeggen dan de bijbel en dat bracht Galilei in moeilijkheden met de kerk. Hans Thijssen toont in zijn bijdrage aan dat de twee processen van Galilei niet zomaar gezien mogen worden als een conflict tussen geloof en wetenschap, maar de afloop wees er toch op dat menselijke wetenschap en goddelijke wijsheid steeds meer twee gescheiden circuits werden die elkaar moeilijk verdroegen.

Maar of geloof en wetenschap elkaar aanvulden dan wel een verschillende taal spraken, het bestaansrecht van beide werd tot in de achttiende eeuw door iedereen als vanzelfsprekend erkend. Pas met de Verlichting werd door filosofen als Hume de vraag opgeworpen of gelovig spreken eigenlijk wel over iets gaat, of niet de ontwikkeling van de wetenschap godsdienst totaal overbodig maakt. Herman Philipse wil in zijn bijdrage aantonen dat dit inderdaad het geval is en dat de moderne gelovige voor het onontkoombare dilemma komt te staan om of het geloof op te geven of de wetenschap. Anton Houtepen brengt hier tegenin dat dit een vals dilemma is, dat het mogelijk blijft zowel gelovige als wetenschapper te zijn en dat een redelijke verdediging van het geloof mogelijk is, mits men voor ogen houdt dat er twee manieren zijn om over de werkelijkheid te spreken: in de berekenende taal van de instrumentele rede en in de onbepaalde taal van de hermeneutische rede.

In deze bundel worden al die tegengestelde opvattingen over de verhouding tussen geloof en wetenschap, zoals die onder woorden gebracht zijn door theologen en filosofen en verbeeld door kunstenaars, naast elkaar gezet zonder keuzes te maken. Het is aan de lezer om te wegen en te vergelijken en dan zelf een oordeel te vellen.

Peter Nissen en Peter Raedts